

Centrala riktlinjer för övergångar inom och mellan skolformer

Gemensamma riktlinjer

Riktlinjerna är framtagna på uppdrag av förvaltningsledningen och har arbetats fram av en central arbetsgrupp med representanter från enheten för utveckling, enheten för uppföljning och analys, konsultativt stöd, resursenheterna, förskola, grundskola, gymnasieskola samt fristående skolor.

I bilagorna framgår hur arbetet med barns/elevs övergångar ska gå till samt vilka olika aktörer som ansvarar för de olika delarna i övergångsprocessen.

Framtaget övergångsmaterial ska underlätta överlämning av barns/elevs dokumentation. Övergångsmaterialet följer en systematisk ordning från nummer ett och uppåt för respektive övergång. Materialet gäller samtliga övergångar för barn och elever där barnet/eleven byter stadigvarande klass/undervisningsgrupp/skolform. De inledande delarna i materialet är generella och omfattar alla barn/elever i alla skolformer. Resterande övergångsmaterial riktar sig till barn/elever i behov av särskilt stöd.

I riktlinjerna finns fotnoter till det stödmaterial som är framtaget av Skolverket vilket ingår i deras insatser för en förstärkt elevhälsa. Här finns stöd och idéer om hur förskola och skola kan ge barn och elever kontinuitet i skolgång oberoende av skolbyten. Övriga fotnoter hänvisar till styrdokument och aktuell forskning.

Dessa riktlinjer avser förskolan, förskoleklassen, fritidshemmet, pedagogisk omsorg, de obligatoriska skolformerna, gymnasieskolan och anpassad gymnasieskola.

Riktlinjernas funktion

Riktlinjerna är bindande för de kommunala verksamheterna och en rekommendation för fristående skolor. Riktlinjerna ska stödja de olika verksamheterna vad gäller barn och elevs övergångar inom och mellan skolor och skolformer. Riktlinjerna ska säkerställa en väl fungerande övergång för *samtliga* barn/elever inom och mellan skolformerna från förskola till gymnasieskola. Fokus ska ligga på det livslånga lärandet sett ur tre perspektiv:

- Barnet/eleven
- Grupp/verksamhetsnivå
- Vårdnadshavaren.

Riktlinjerna omfattar både etiska och pedagogiska aspekter, t.ex. samarbetet med vårdnadshavare och vikten av att överföra relevant information/dokumentation som ger förutsättningar för barns/elevens fortsatta skolgång och livslånga lärande.

Alla skolformer ansvarar för att följa de framtagna rutinerna, tids- och aktivitetsplanerna och för att samarbetsformerna följer de centrala riktlinjerna.

För att skapa sammanhang, kontinuitet och progression i barnens/elevens utveckling och lärande ska arbetet med övergångarna säkerställas:

- att kunskaper, erfarenheter och information om innehållet i utbildningen utbyts mellan personal i berörda skolformer vad gäller individ, verksamhet och vårdnadshavare.
- att skapa ett förtroendefullt samarbete mellan samtliga aktörer i förskola, förskoleklass, grundskola samt gymnasieskola
- att utgå från en syn på barnet/eleven som kompetent med fokus på barns/elevens rätt att få utveckla sina förmågor i perspektivet av ett livslångt lärande
- att vårdnadshavares och barnets/elevens synpunkter kring övergången ska efterfrågas och tas tillvara

Bakgrund

Förskola och skola har i uppdrag att samarbeta för att stödja barns och elevens allsidiga utveckling och lärande i ett långsiktigt perspektiv. Samarbetet ska utgå från de mål och riktlinjer som gäller för respektive skolform. Det är viktigt att ta tillvara och bygga vidare på de kunskaper och färdigheter som barn och elever har med sig från tidigare verksamhet. För att skapa sammanhang och kontinuitet i varje barns/elevs fortsatta lärande ska dokumentationen beaktas. Vid byte av verksamhet ska samverkan ske för att stödja barns och elevens övergångar. Särskild uppmärksamhet ska ägnas de barn och elever som är i behov av särskilt stöd.¹

Uppsala kommun är ansvarig för ett stort antal förskolor, skolor och gymnasieskolor. Barn/elever från en skola fortsätter genom utbildningssystemet till olika enheter. Barn/elever byter även förskola/skola under terminens gång och framväxten av fristående skolor har skapat ett flertal möjligheter när det gäller val av verksamhet.

Sammantaget har förutsättningarna för att ge barn och elever en bra och välfungerande övergång mellan verksamheterna som styrdokumentet förordar komplicerats. Signaler från såväl förskola, grundskola som gymnasieskola har påvisat att den kommunikation som ska ske i samband med övergångar samt överföring av dokumentation av barns/elevens tidigare lärande har minskat.

Att övergången fungerar är en betydelsefull faktor för en fungerande skolgång. Om den inte genomförs i enlighet med styrdokumentens intentioner, hamnar skolorna i ett läge där värdefull tid går bort innan rätt insats kan identifieras och verkställas.

¹ Skolverket, Övergångar inom och mellan skolor och skolformer. Stockholm, 2014. Sid 8.

Övergång och samverkan - uppdraget enligt läroplanerna

När barnets övergång till de nya verksamheterna närmar sig har förskolan den särskilda uppgiften att finna former för att avrunda och avsluta förskoleperioden. Vid övergången till nya verksamheter ska särskild uppmärksamhet ägnas de barn som behöver särskilt stöd (Lpfö 98, reviderad 2010)

Samarbetsformer mellan förskoleklass, grundskola, anpassad grundskola och fritidshem ska utvecklas för att berika varje elevs mångsidiga utveckling och lärande. För att stödja elevernas utveckling och lärande i ett långsiktigt perspektiv ska grundskolan sträva efter att nå ett förtroendefullt samarbete med förskolan samt med de gymnasiala utbildningar som eleverna fortsätter till. Samarbetet ska utgå från de nationella mål och riktlinjer som gäller för respektive verksamheter (Lgr 11)

Samarbetet med de obligatoriska skolformerna och med universitet och högskolor ska utvecklas liksom samverkan mellan gymnasieskolan och anpassad gymnasieskola. Skolan ska även samverka med hemmen när det gäller elevernas lärande och utveckling. (Lgy 11)

Forskning

Forskning visar att överlämningar görs i första hand för att ge barnen en trygg övergång snarare än för att gynna kontinuerligt och långsiktigt lärande.² Genom att kommunicera verksamhetsinnehåll mellan skolformer kan undervisningen konstrueras utifrån de erfarenheter barnen har med sig från tidigare skolformer. Det behövs gemensamma arenor där lärare kan mötas för att förstå och utmana varandras verksamheter samt skapa en samsyn kring uppdraget.¹ Barns perspektiv behöver höras om vi vill underlätta eller förenkla övergångarna. Barnen framhåller en önskan om kontinuitet i relationer, gemenskaper och i undervisningen. Flera av barnen önskar däremot en förändring i den fysiska miljön och den kulturella inramningen av verksamheterna. Barnen ska stå i centrum, inte traditioner och yrkeskulturer.³

I Vetenskapsrådets sammanställning av forskningsresultat belyses kommunikation som en framgångsfaktor i samarbetet mellan olika yrkesgrupper. Genom att utgå från gemensamma, konkreta erfarenheter och bygga på förenande beröringspunkter och idéer från både förskolans och skolans traditioner kan man både utmana föreställningar om varandras verksamheter och skapa en gemensam förståelse för uppdraget.⁴

² Alatalo, T, Meier, J & Frank, E (2014), Överlämningar från förskola till förskoleklass

³ Vetenskapsrådets rapportserie 11:2008 Forskning om villkor för yngre barns lärande i förskola, förskoleklass och fritidshem & Lumholdt, H (2015) Perspektiv på övergångar – förskola, förskoleklass, skola

⁴ Vetenskapsrådets rapportserie 11:2008 Forskning om villkor för yngre barns lärande i förskola, förskoleklass och fritidshem.

Övergångar som en del i det systematiska kvalitetsarbetet

Förutom individperspektivet skall ett övergripande pedagogiskt perspektiv och ett perspektiv för systematiskt kvalitetsarbete vara en del av vår helhetssyn när det gäller överlämnande.

Med ett övergripande pedagogiskt perspektiv menar vi ett kunskapsutbyte mellan våra skolformer avseende skolformernas uppdrag, förutsättningar och arbetssätt. Genom en större kunskap om varandras skolformer på alla nivåer skapar vi en grund för ett lärande samtal som kommer att gynna våra elevers måluppfyllelse. En viktig dimension av det systematiska kvalitetsarbetet är att fånga upp tidigare framgångsfaktorer genom att återkoppla lärdomar från mottagande skolformer. Härigenom skapar vi också strukturer för återkoppling av resultat för att synliggöra utfall av insatta åtgärder och identifiera utvecklingsbehov.

Strukturerad och kvalitetssäkrad återkoppling optimerar möjligheterna att anpassa och utveckla verksamheten hos den överlämnande verksamheten. Återkopplingen blir en diagnos på både enheternas utvecklingsområden och de områden de behärskar. Återkopplingen ska ske systematiskt och i ett ramverk som tagits fram gemensamt. Ett gemensamt förhållningssätt och en modell för återkoppling ska initieras i form av ett pilotprojekt för att sedan utvecklas och genomföras i större skala.

Faktorer för att lyckas i ett 0–19 års perspektiv

Av läroplanerna framgår att undervisningen ska anpassas till varje barns och elevs förutsättningar och betonar deras rätt att utöva inflytande och vara delaktiga i skapandet av en lärande gemenskap. Barns och elevers bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper ska vara en utgångspunkt i att främja fortsatt lärande och kunskapsutveckling.

Tre faktorer har visat sig vara extra framgångsrika vid övergångar.

- Vikten av ett förtroendefullt samarbete mellan våra tre skolformer och vårdnadshavare.
- Betydelsen av samverkan och synkronisering.
- Vikten av att dokumentationen om barn och elever behöver hålla en hög professionell nivå.⁵

Övergångar bör genomsyras av en kontinuitet som sträcker sig genom de olika skolformerna. En gemensam syn på barn och elever, där kunskap och utveckling av förmågor sker i enlighet med samtliga skolformers läroplaner. Arbetet ska präglas av en syn på barn och elever som kompetenta att föra över sin egen berättelse vid övergångar. Ett medvetet förhållningssätt där barns och elevers rättigheter tas tillvara främjar också utvecklingen av barns och elevers demokratiska kompetens. Demokratisk kompetens är en pedagogisk fråga som är knuten till förskolans och

⁵ Skolverket, Övergångar inom och mellan skolor och skolformer. Stockholm, 2014. Sid 26.

skolans uppdrag att främja alla barns och elevers utveckling och lärande samt deras livslånga lust att lära.⁶

Dokumentation

Dokumentationen ska omfatta de tre perspektiven – barn/elev, verksamhet/gruppnivå och vårdnadshavare. För att få en så bred och tydlig bild som möjligt vid övergångar, är det av största vikt att förskollärare/lärare och vårdnadshavare, barnet/eleven får ge sin egen bild utifrån det senaste årets utveckling samt förväntningar på det fortsatta lärandet. Förskollärare/lärare säkerställer att relevant och saklig information överförs. Med saklig information menas att den inte innehåller värdeladdade ord eller personliga egenskaper.

IT-perspektiv

Ur ett IT-perspektiv är intentionen att vi inte ska förvalta fler system än nödvändigt. Varje system skall därför stödja en tydlig beskrivningsprocess och ett tillämpningsområde. I första hand skall system utnyttjas som vi redan äger.

Barn/elev

Det kontinuerliga och systematiska dokumentationsarbete som bedrivs för att följa upp varje barn/elevs utveckling och lärande, utgör underlaget för den dokumentation som ska överlämnas. Varje barns och elevs erfarenheter är viktiga för att stödja deras allsidiga utveckling och lärande i ett långsiktigt perspektiv.

Verksamhet/grupp

Genom dokumentationen av de arbetsformer/arbetsätt som barnet/eleven medverkat i att skapa förutsättningar för både kontinuitet och progression i lärandet.

Vårdnadshavare

Vårdnadshavare ska enligt Skollagen kap 4 § 12 ges möjlighet till inflytande över utbildningen. För att skapa optimala förutsättningar för varje barns/elevs övergång ska vårdnadshavare ges möjlighet att i dokumentationen ge sitt perspektiv på barnets/elevens utveckling och lärande.

Barn- och elevgrupper i behov av särskilt stöd och extra anpassningar

I framtaget material används begreppet *barn och elever i behov av särskilt stöd* genomgående i alla skolformer. *Extra anpassningar* är begreppet som används endast i grund- och gymnasieskolan. Alla barn och elever gynnas av en fungerande övergång där mottagande verksamhet skapar förutsättningar och kontinuitet för varje barns och

⁶ Lpfö 98, Lgr 11 och Lgy 11

elevs stöd och behov.⁷ Barns/elevs behov av särskilt stöd kan inte förstås som en egenskap hos barnet utan är alltid situationsbundet. Behovet av särskilt stöd är relaterat till vad som händer i mötet mellan barnet och de människor och den miljö som finns samt de aktiviteter som sker i förskolan/skolan. Det betyder till exempel att barn/elever kan behöva särskilt stöd i en miljö men inte i en annan.

Det handlar också alltid om bemötande, att se barn/elevs i behov av särskilt stöd i sin utveckling som subjekt, med samma rättigheter och skyldigheter som andra, och inte som objekt för specialpedagogiska insatser, kompensatorisk träning eller som endast föremål för omsorg och omhändertagande.⁸ Viktigt att dokumentationen inte utgörs av en problemlista, där barn/elever benämns utifrån sina svårigheter eller behov.

Förskolechef/rektor har ett särskilt ansvar för att rutiner och former som rör övergången garanterar dessa barn och elever det stöd som de behöver utifrån sina behov.

Övergång för barn/elever med rätt till mottagande i anpassad grundskola

Barn och elev med diagnos utvecklingsstörning har rätt att tas emot i anpassad grundskola. Biträdande förskolechef/rektor ska kontakta vårdnadshavarna och Konsultativt stöd för ett informationsmöte om anpassad grundskola. Vid informationsmötena med kontaktperson får vårdnadshavarna upplysningar om ansökningsförfarandet och om vad en placering i anpassad grundskola och anpassad gymnasieskola innebär.

Sekretess

I de kommunala förskolorna gäller sträng sekretess (s.k. omvänt skaderekvisit) enligt 23 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400, OSL). För de kommunala skolorna gäller däremot en svagare form av sekretess (s.k. rakt skaderekvisit) enligt 23 kap. 2 § OSL. Inom en skola kan det finnas sekretessgränser, till exempel i förhållande till skolans medicinska elevhälsa. Rättsläget får betraktas som oklart beträffande frågan om det föreligger sekretess mellan skolformerna förskola och förskoleklass. I avvaktan på att rättsläget klargörs finns det anledning att vara försiktig i informationsutbytet mellan förskola och skola och utgå från att informationsöverföring kräver vårdnadshavarnas samtycke. Beträffande de fristående förskolorna och skolorna gäller inte OSL utan i stället bestämmelserna om tystnadsplikt i 29 kap. 14 § skollagen (2010:800). Mot bakgrund av de olika grader av sekretess/tystnadsplikt som gäller på förskole- och skolområdet bör vårdnadshavarnas samtycke till att bryta sekretessen inhämtas innan information lämnas vid övergångar.

⁷ Skolverket, Övergångar inom och mellan skolor och skolformer. Stockholm, 2014. Sid 22–27.

⁸ Skolverkets allmänna råd med kommentarer Förskolan, 2013 sid 30.